

ĽUDSKÝ KAPITÁL, INOVÁCIE A PODNIKATEĽSKÉ SCHOPNOSTI AKO ZDROJE EKONOMICKÉHO RASTU

HUMAN CAPITAL, INNOVATIONS AND ENTREPRENEURIAL SKILLS AS SOURCES OF THE ECONOMIC GROWTH

Mária VRÁBLIKOVÁ

Abstract: The contribution object are dominant sources of the economic growth in the 21st century – human capital, innovations and entrepreneurial skills. This contribution contains theoretical information about economic growth sources according to the current economy and the current condition of these sources in the Slovak Republic. In the contribution are used following methods: analysis, synthesis, induction, deduction, historical-logical method, secondary sources and case studies. In the end author suggests some suggestions for increasing of the competitiveness of the Slovak Republic.

Abstrakt: Predmetom príspevku sú dominantné zdroje ekonomického rastu v 21. storočí, a to: ľudský kapitál, inovácie a podnikateľské schopnosti. Príspevok obsahuje teoretické východiská zdrojov ekonomického rastu z pohľadu súčasnej ekonómie a súčasný stav týchto zdrojov v podmienkach Slovenskej republiky. V príspevku sú využité nasledujúce metódy: analýza, syntéza, indukcia, dedukcia, historicko-logická metóda, štúdium sekundárnych zdrojov a prípadové štúdie. V závere autorka navrhuje odporúčania pre zvýšenie konkurencieschopnosti Slovenska.

Keywords: economic growth, human capital, innovations, entrepreneurial skills

Kľúčové slová: ekonomický rast, ľudský kapitál, inovácie, podnikateľské schopnosti

Úvod

Novým trendom vo výskume ekonomického rastu sú teórie endogénneho ekonomického rastu. Tieto teórie sa pokúšajú vymedziť procesy, ktoré generujú technické a technologické zmeny (veda, výskum, vzdelanie, invencie, inovácie, investície do rozvoja podnikov...) a vyvolávajú v ekonomike pozitívne externality (napr. nové moderné technológie zavedené primárnym subjektom sa rozširujú do ďalších subjektov v celej ekonomike a tým zvyšujú produktivitu práce) (Lisý et al., 2011).

Medzi zdroje ekonomického rastu zaraďujeme predovšetkým: ľudský kapitál, technologické zmeny a inovácie, podnikateľské a manažérske schopnosti, pôdu a prírodné zdroje, fyzický kapitál, spoločensko-inštitucionálne a právne prostredie a daňovú politiku štátu. V nasledujúcich odsekoch sa zameriavame na tie zdroje ekonomického rastu, ktoré sú v dnešnom dynamickom svete dominantnými, a to ľudský kapitál, inovácie a podnikateľské schopnosti.

Ľudský kapitál a ekonomický rast

Prečo sú krajiny ako napr. Švajčiarsko a Japonsko vysoko rozvinuté, hoci majú relatívny nedostatok prírodných zdrojov v porovnaní s krajinami, ktoré majú obrovské zásoby ropy a nerastného bohatstva, napr. Nigéria? Odpoveď nájdeme v najvýznamnejšom zdroji ekonomického rastu – v ľudskom kapitáli, ktorému je vo vysoko rozvinutých krajinách

venovaná veľká pozornosť zo strany verejného a súkromného sektora a veľké množstvo špičkových odborníkov (Lisý et al., 2011).

Wheelan (2012, s. 154) charakterizuje ľudský kapitál ako „súhrn schopností, ktoré sú stelesnené v jednotlivcovi: vzdelanie, inteligencia, charizma, tvorivosť, profesionálne skúsenosti, podnikavosť, dokonca aj schopnosť rýchle vypáliť loptu“, inak povedané je to „to, čo vám zostane, keď vás niekto olúpi o všetko vaše vlastníctvo – zamestnanie, peniaze, domov, hnutelný majetok – a nechá vás stáť na rohu ulice iba v tom, čo máte na sebe.“ Ako príklad uvádza autor príbeh Steva Jobsa, ktorý dostal výpoveď z Apple, spoločnosti, ktorú sám založil, porozhliadol sa okolo seba a založil spoločnosť Pixar, až neskôr ho firma Apple zavolała späť. Nie každý človek by si v takejto situácii poradil rovnako – niektorí by skončili ako nezamestnaní, v depresii, prípadne ako drogový závislí. Rozdiel spočíva v ľudskom kapitáli.

Priekopníkom vo výskume ľudského kapitálu je nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu (1992) Gary Becker, ktorý poukázal na to, produktívna hodnota človeka rastie alebo klesá na základe toho, koľko energie a snahy venuje svojmu vzdelávaniu, zlepšovaniu svojich zručností a podobne. Prostriedky venované na rozvoj ľudského kapitálu sú tak investíciami rovnako ako v prípade iných druhov kapitálu. Pri tomto investovaní sa tak ľudia rozhodujú rovnako, ako sa podnikateľ rozhoduje ohľadom toho, do akého zlepšenia výroby má investovať, respektíve či vôbec sú väčšie investície žiaduce. Napríklad podľa prepočtov prináša vysokoškolské vzdelanie zisk až 10 %, resp. ak dnes investuje študent peniaze do školného, môže čakať, že sa mu to vráti aj s 10 % úrokom vo forme vyššieho príjmu v budúcnosti. Náklady na štúdium nezahŕňajú len školné a náklady na nákup študijných pomôcok a literatúry, ale aj náklady obetovaných príležitostí, t. j. čas obetovaný na dochádzku do školy a štúdium v škole a doma, resp. príjem, ktorý by študent zarobil, ak začal hneď po maturite pracovať (<http://ekonomika.oldweb-sulik.sk/ekonomovia/gary-becker-americky-ekonom/>; Wheelan, 2012; Lisý et al., 2005).

Ľudský kapitál sa netýka iba zvyšovania HDP a zarábania peňazí. Spôsobuje, že sa stávame lepšími ako rodičia, informovanejšími ako voliči, viac sa vyznáme v kultúre a umení, máme lepší zdravotný stav v dôsledku prevencie. Ekonómia zistili, že rok vzdelávania ženy v krajine s nízkymi príjmami sa spája s 5–10 % znížením úmrtnosti jej detí v prvých 5 rokoch života. Vysoká úroveň ľudského kapitálu vytvára pozitívny začarovaný kruh; vzdelaní rodičia veľa investujú do ľudského kapitálu svojich detí. Nízka úroveň ľudského kapitálu má zasa opačný efekt. Autor populačnej teórie T. Malthus predpokladal, že ekonomický rast bude viesť k rýchlemu nárastu populácie a tým aj úbytku prírodných zdrojov. Ekonóm P. Krugman poznamenal, že Malthus mal pravdu, pokiaľ ide o 55 z posledných 57 storočí, kedy svetová populácia rástla, ale údel človeka sa významne nemenil. Prelom nastal až po Priemyselnej revolúcii, kedy sa rodičia začali zameriavať viac na kvalitu (investície do vzdelávania) ako na kvantitu potomstva a v dôsledku vzdelávania sa posunul aj priemerný vek uzatvárania manželstva a zakladania rodiny (Wheelan, 2012).

S kvalitou ľudského kapitálu súvisí aj kvalita vzdelávania, nadobudnuté poznatky študentov a schopnosť šírenia poznatkov z vyspelých krajín do menej vyspelých. Od roku 2003 prebieha aj na Slovensku každé 3 roky medzinárodné testovanie PISA, ktoré sa týka matematickej, čitateľskej a prírodovednej gramotnosti a je zamerané na 15-ročných žiakov z rôznych škôl (ZŠ, 4-ročné gymnáziá, 8-ročné gymnáziá, SOŠ). Výsledky slovenských žiakov za rok 2015 sú podobne ako v predchádzajúcom cykle v roku 2012 vo všetkých troch oblastiach – matematická, čitateľská a prírodovedná gramotnosť – významne nižšie, ako je priemerný výkon žiakov z krajín OECD. Medzi krajiny, ktoré majú skóre vyššie, ako je priemer OECD,

patria krajiny, ktoré sa v rámci svetovej ekonomiky vyznačujú vysokou výkonnosťou a konkurencieschopnosťou, a to USA, Kanada, Japonsko, krajiny západnej a severnej Európy (<https://www.minedu.sk/vysledky-slovenskych-15-rocných-žiakov-su-podľa-medzinarodnej-studie-pisa-2015-pod-priemerom-krajín-oecd/>).

Aké sú teda snahy o zvýšenie kvality vzdelávania, vedy a výskumu na Slovensku? Strategickým dokumentom Európskej únie vydaným v roku 2010 je Európa 2020, ktorá hovorí o piatich strategických cieľoch EÚ, a to v oblasti zamestnanosti, oblasti výskumu a vývoja, oblasti klimatických zmien a energie, oblasti vzdelávania a oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia (Ivanička et al., 2014). V oblasti výskumu a vývoja je cieľom „zvýšiť úroveň do výskumu a vývoja na 3 % HDP“ (Ivanička et al., 2014, s. 197). Na Slovensku zatiaľ tento podiel predstavuje približne 1 % HDP.

O tom, že kvalifikovaná pracovná sila požaduje aj vyššie mzdy, transparentnosť a podnetné prostredie na sebarealizáciu niet pochýb. Preto je problémom Slovenska aj únik mozgov. Týka sa to najviac odborníkov, ktorí vyštudovali najťažšie a finančne najnáročnejšie odbory na univerzitách, a to medicína a technika a taktiež aj akademických pracovníkov. Vláda chcela v roku 2015 tento negatívny jav aspoň trochu zvrátiť a tak sa rozhodla zaplatiť odborníkom za to, že sa z cudziny vrátia. Za rok sa vrátilo zo zahraničia len 8 odborníkov, pričom bolo vytvorených 27 pracovných miest, čo Ministerstvo školstva nehodnotí negatívne (<https://dennikn.sk/672166/za-rok-sa-vratilo-z-cudziny-cez-statny-program-8-odbornikov-miesto-bolo-pre-27-ludi/>).

Z výskumov emigračných zámerov katedry psychológie UPJŠ v Košiciach vyplýva, že študenti pochádzajúci z Košického a Prešovského kraja, ktorí študujú na východnom Slovensku, v menšej miere zvažujú odchod zo Slovenska v porovnaní so študentmi, ktorí pochádzajú z týchto dvoch krajov a študujú na univerzitách na západnom Slovensku. Toto zistenie signalizuje, že aj migrácia v rámci Slovenska môže byť potenciálnym ukazovateľom aj budúcej migrácie zo SR do zahraničia. Ďalej z výskumu vyplýva, že veľký vplyv na emigračné zábery majú vplyv nielen kvalifikačné, ale aj psychické vlastnosti jednotlivcov, a to vyššia otvorenosť voči novej skúsenosti, vyššia sebadôvera a ochota riskovať. Zámer zostať na Slovensku ovplyvňuje aj celková spokojnosť s rodinou a domovom, hlavne autonómia zo strany rodiny. Pokiaľ ide o migráciu v rámci SR, hlavným cieľovým miestom odborníkov je Bratislavský kraj. V snahe znížiť regionálne rozdiely v koncentrácii ľudského kapitálu a prepojiť vzdelanie s praxou vznikajú aj na Slovensku regionálne inovačné centrá, coworkingové centrá a univerzitné inkubátory (<http://vedanadosah.cvtisr.sk/emigracne-zamery-slovenskych-vysokoskolakov>).

Inovácie a ekonomický rast

S investíciami do kapitálových statkov, ako aj s investíciami do ľudského kapitálu súvisí pôsobenie technologických zmien a technického pokroku. Produktivitu práce významne ovplyvňujú schopnosti a pripravenosť ľudí vyvíjať, vynachádzať a využívať nové, modernejšie a efektívnejšie technológie. K rastu produktivity práce prispievajú technologické a produktové inovácie, ktorým predchádzajú invencie. Invencia predstavuje novú myšlienku, vynález, teda výsledok ľudskej kreativity. Invencia sama o sebe nevytvára ekonomický efekt. Inovácia je aplikáciou invencie do hospodárskej praxe, čo si vyžaduje investície podnikateľov (Lisý et al., 2005).

Otom teórie inovácií je už rakúsko-americký ekonóm 20. storočia J. A. Schumpeter, ktorý na rozdiel od neoklasických ekonómov zdôrazňoval dynamickú stránku hospodárstva. Podľa Schumpetera má ekonomika nielen rásť, ale sa aj vyvíjať, a to prostredníctvom presadzovania

nových kombinácií, teda inovácií (Lisý et al., 2011). Pojmom inovácia Schumpeter (1912) chápe: zavedenie nového výrobku na trh, zavedenie novej metódy do výroby, objavenie nových trhov pre vyrábané výrobky využitie nového zdroja surovín, zmena v organizácii výroby vrátane vytvorenia alebo rozpadu monopolu. Zavádzanie inovácií zásadne mení fungovanie a štruktúru ekonomiky. Tento mechanizmus zániku neefektívnych firiem a vzniku nových efektívnejších štruktúr nazýva Schumpeter „kreatívna deštrukcia“ (Lisý et al., 2011). Príklad pôsobenia kreatívnej deštrukcie, ktorá vplýva aj na regionálny rozvoj, môžeme vidieť aj na súčasných klastroch, v ktorých sa inovatívne podniky združujú spolu s univerzitami, finančnými inštitúciami a orgánmi verejnej správou (napr. Silicon Valley – IT technológia, Sinos Valley – brazílsky obuvnícky klastor, klastre kreatívneho priemyslu...).

V dnešnom svete má Schumpeterova teória využitie napríklad aj pri ochrane duševného a priemyselného vlastníctva patentmi a pri tvorbe start-upov, pretože za inovácie považoval len prvé uvedenie nového výrobku, suroviny, technologického postupu a podobne na trh, t.j. prvú materializáciu určitej myšlienky na trh a všetkých ďalších výrobcov nazýval imitátormi. K teórii inovácií prispeli neskôr aj iní ekonómovia. Český ekonóm F. Valenta, autor inovačného spektra a charakteristiky jednotlivých inovačných rádov, charakterizuje inováciu ako „akúkoľvek zmenu vo vnútornej štruktúre výrobného organizmu, teda akúkoľvek prechod od pôvodného k novému stavu.“ Hoci Valenta nadviazal na Schumpeterovu teóriu, považoval za inováciu nielen absolútnu novinku (prvú materializáciu určitej myšlienky), ale akúkoľvek materializáciu novej myšlienky v podniku, ktorá je novinkou v odvetví, teda relatívnu novinku (Vlček, 2010).

Najjednoduchšie však môžeme inovácie členiť na produktové a procesné. Avšak pre porovnanie a štatistické vyhodnotenie inovačného potenciálu krajín Európskej únie bola v roku 1993 v Osle vytvorená základná a najpoužívanejšia typológia inovácií (tzv. OSLO manuál), kde sú inovácie členené na produktové, procesné, marketingové a organizačné (Čichovský, Boháček, Urban, 2012).

Novým trendom v rámci udržateľného ekonomického rastu sú tzv. retro-inovácie. Podľa Loučanovej a Parobka (2014, s. 69) „zrýchlené tempo technologických a sociálnych zmien spôsobuje ľuďom stres. Tento sociálny problém je príznakom „Future- šoku“. A preto na pozadí tzv. „podnikania dát“ a zrýchľujúceho sa tempa na trhu sú tendencie k tvorbe retro-inovácií. Nové tovary a služby sú navrhované tak, aby nás spájali so spôsobmi z minulosti, ktoré sú nostalgické, interaktívne a environmentálne. To vedie k jedinečnému druhu inovácie – nových technológií, nových produktov alebo skúseností.“ Najčastejšie sa môžeme s retro-inováciami stretnúť v oblasti bývania a nábytku, módy, vozidiel, umenia a výpočtovej techniky. Retro-inovácie majú mnohé ekonomické, sociálne a ekologické výhody vyplývajúce z konceptu spoločensky zodpovedného podnikania (CSR – Corporate Social Responsibility), a to:

- Zníženie tlaku trhu a tempa spoločenských zmien, čím eliminujú šok z budúcnosti a naplňajú sociálnu dimenziu CSR;
- Zníženie nákladov v rôznych oblastiach, čím podporujú ekonomickú dimenziu CSR;
- Opomenutie neúčelných fáz inovačného procesu, ktoré by mali vplyv na životné prostredie, podporuje aj environmentálnu dimenziu CSR (Loučanová, Parobek, 2014).

„Hodnotiacim nástrojom inovačnej výkonnosti jednotlivých národných ekonomík Európskej Únie je Innovation Union Scoreboard, ktorého výstupom je Sumárny inovačný index (SII)“ (Fiľa, Kučera, 2015, s. 26). Inovácie sú klasifikované podľa OSLO Manuálu (produktové, procesné, marketingové, organizačné) a krajiny EÚ 28 sa podľa svojej inovačnej výkonnosti delia na: najlepších inovátorov (napr. Nemecko, Švédsko), nasledujúcich inovátorov (napr.

Francúzsko, Rakúsko), miernych inovátorov (napr. SR, ČR) a najslabších inovátorov (napr. Rumunsko, Bulharsko). V rámci SR na úrovni NUTS II. dominuje v inovačnej výkonnosti regiónov (Regional Innovation Scoreboard) Bratislavský kraj ako mierny inovátor s vysokou výkonnosťou, za nám nasleduje západné a stredné Slovensko ako mierny inovátor so strednou výkonnosťou a miernym inovátorom s nízkou výkonnosťou je východné Slovensko (Fil'a, Kučera, 2015).

Fil'a a Kučera (2015) považujú za príčiny slabšej inovačnej výkonnosti slovenských malých a stredných podnikov a teda aj slabšieho plnenia stratégie Európa 2020 napríklad nedostatočnú podporu, administratívne a byrokratické zaťaženie podnikateľov, nedostatok regionálnych inovačných centier a inkubátorov, slabú motiváciu zamestnancov, absenciu kvalifikovanej pracovnej sily (únik mozgov), veľkú orientáciu na humanitné študijné odbory, veľký dôraz na teoretické vedomosti študentov, nedostatočnú podporu aplikovaného výskumu, nedostatočnú spoluprácu podnikov, škôl a orgánov verejnej správy (klastre a podnikateľské siete), obmedzený prístup k cudzím zdrojom, nízke povedomie o využívaní rizikového kapitálu, nedostatočné napĺňanie inovačnej politiky SR a EÚ, uprednostňovanie nákupu hotových technológií a využívanie externých znalostí namiesto vlastného výskumu (krajiny ako napr. Švédsko a Fínsko majú takmer 25-krát viac patentov na mld. EUR HDP ako Slovensko), korupciu a klientelizmus a pod.

Naopak najlepšie výsledky v rámci EÚ dosahuje Slovensko v ľudskom kapitáli – resp. v akademickej oblasti, a to vo vysokom podiele absolventov doktorandského štúdia (3,1 na 1000 obyv. 25-34-ročných, avšak s nedostatočne zastúpenými technickými a prírodovednými), vo vysokom podiele mladých ľudí s ukončeným stredoškolským vzdelaním (93,3 %) a v nadpriemernom počte vedeckých publikácií s medzinárodným spoluautorom, čo je spôsobené aj tým, že najčastejšími spoluautormi Slovákov sú vedeckí pracovníci z ČR (Knošková, Dudeková, 2015).

Podnikateľské schopnosti a ekonomický rast

Významným zdrojom dynamizácie ekonomiky je podnikavosť, ktorá je produktom ľudského rozumu. Z ekonomického hľadiska je tvorivosť, iniciatíva a podnikavosť tým najdôležitejším zdrojom bohatstva národa a ekonomického rastu (Lisý et al., 2011).

Okrem Schumpetera, ktorý vyzdvihoval úlohu kreativity podnikateľa pre hospodársky vývoj, mal podobný názor aj otec ekonómie Adam Smith. V diele Bohatstvo národov uvádza, že tvorivosť pracovnej sily je najväčším bohatstvom národov a hodnotu národa vidí predovšetkým v práci, nie v prírodných zdrojoch ako to bolo u fyziokratov, ani v ťažbe drahých kovov, ako to bolo u merkantilistov. Kreativita podnikateľa je súčasťou jeho sebarealizácie (resp. egoizmu). Každý jednotlivec, ktorý sleduje svoje vlastné záujmy, sa snaží zväčšovať svoje bohatstvo, súčasne naplňa aj záujmy krajiny a tým sa zvyšuje jeho celkové bohatstvo. Neviditeľná ruka trhu rozdeľuje obmedzené zdroje tým jednotlivcom, ktorí ich dokážu najefektívnejšie využiť vo svoj aj spoločenský prospech. Smith obhajoval slobodu obchodu a zásahy štátu podporoval len v troch prípadoch, a to: vonkajšia bezpečnosť, vnútorná bezpečnosť a verejné statky. (Horeháj, Šuplata, 2016).

Súčasným trendom regionálneho rozvoja je koncept kreatívnej ekonomiky. Autorom pojmu kreatívna ekonomika“ je J. Howkins, ktorý sa domnieva, že spojenie ekonomiky a kreativity bude v budúcnosti prinášať ekonomický rast. Tento koncept vychádza z premeny fordistickej ekonomiky, ktorá sa vyznačovala masovou výrobou na postindustriálnu ekonomiku, v ktorej dominujú služby, a preto sa zohľadňuje ľudský faktor a kreatívny potenciál jednotlivca. Niektorí ekonómovia považujú práve kreativitu za ultimátny

a nevyčerpatelný zdroj v porovnaní s tým, čo učí tradičná ekonómia o obmedzenosti zdrojov (pôda, práca, kapitál). Kreatívny priemysel je typický tým, že je bohatý na inovácie rôzneho druhu a nie je náročný na fyzický kapitál a prírodné zdroje, pretože hlavným pracovným nástrojom je kreativita. Podniky sa taktiež zvyknú združovať do „kreatívnych klastrov“, čo často vzniká prepojením podnikov, univerzít a verejného sektora, tzv. tripple helix model (Kloudová et al., 2013).

Priekopníkom vo výskume kreatívnej ekonomiky ako faktora ekonomického rastu a regionálneho rozvoja je americký ekonóm Richard Florida (2002). Je taktiež aj autorom pojmu kreatívna trieda, ktorá zahŕňa:

- Super kreatívne jadro (vedci, inžinieri, univerzitní profesori, básnici, spisovatelia, architekti...),
- Kreatívni profesionáli (zamestnanci vyznačujúci sa intenzívnymi znalosťami z oblasti high-tech, zdravotníctva, finančných služieb, manažmentu...).

Florida (2002) taktiež ako prvý zaviedol index kreativity, ktorý sa v rôznych modifikáciách využíva na hodnotenie kreatívneho potenciálu krajín a regiónov – tzv. 3 T index zložený zo 7 čiastkových indexov:

- Index talentu: index ľudského kapitálu (% populácie s VŠ titulom) a index kreatívnej triedy (koncentrácia kreatívnej triedy),
- Index technológie: index inovácií (počet patentov na osobu) a High-tech index (% výstupu high tech odvetví na celkovom výstupe),
- Index tolerancie: Gay index (počet gayov na celkovom počte obyvateľov v regióne), Bohemian index (populácia s umeleckým zameraním v regióne) a index imigrácie (% imigrantov v regióne).

Problematika kreatívnej ekonomiky je veľmi aktuálna aj na Slovensku. V rámci jej rozvoja bolo vypracovaných niekoľko vedeckých projektov (VEGA, KEGA, APVV) a vedeckých štúdií – napr. Správa o stave a potenciáli kreatívneho priemyslu na Slovensku (2013) vypracovaná spoločnosťou Neulogy na základe zmluvy o dielo s Ministerstvom kultúry SR. V rámci tejto štúdie sa zameriaval výskum aj na stav kreatívnych odvetví v jednotlivých VÚC a na analýzu strategických dokumentov jednotlivých samosprávnych krajov PHSR (Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja). Zo správy vyplýva, že centrom kreatívneho priemyslu SR je Bratislavský kraj. Hlavnou silnou stránkou slabšie rozvinutých regiónov (napr. Prešovský kraj) je silné zastúpenie ľudových tradícií v kultúre a atraktivnosť regiónu z hľadiska cestovného ruchu. Slabými stránkami PSK je finančné zabezpečenie kreatívneho priemyslu a posledná priečka v medziregionálnom porovnávaní Euro-Creativity Indexu (modifikácie 3T indexu).

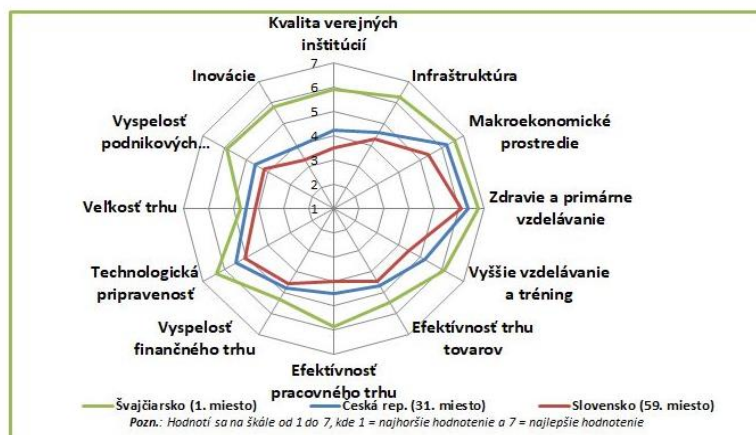
V súčasnosti je mnoho kritérií, podľa ktorých môžeme kreatívne odvetvia členiť. Najznámejším z nich je Throsbyho model sústredných kruhov (2001). Jadro tvorí umenie založené na kreativite (Core creative arts – napr. hudba, literatúra, výtvarné a dramatické umenie), potom nasledujú ďalšie kultúrne priemysly (Other core cultural industries – napr. knižnice, múzeá) a širšie kultúrne priemysly (Wider cultural industries – napr. videohry, počítačové hry, TV, rozhlas). Vonkajší kruh tvoria súvisiace odvetvia (Related industries – napr. reklamný priemysel, architektúra, módný dizajn). Vzhľadom na nejednoznačnosť klasifikácie kreatívnych odvetví sa odhaduje, že pred 10 rokmi bol podiel kreatívneho sektora na svetovom HDP 7 % a krajiny Európy vtedy predstavovali 29 % celosvetovej kreatívnej

produkcie. Dnes je tento podiel ešte vyšší, preto je podnikanie v kreatívnych odvetviach veľmi prínosné pre ekonomický rozvoj (Kloudová et al., 2010).

Podnikavosť však musí byť sprevádzaná aj morálnou a intelektuálnou cnosťou. Ľudské neresti (nečestnosť, korupcia, egoizmus, opovrhovanie spolupracovníkmi, nepravosť) sú jedom ekonomickej tvorivosti a podnikavosti (Lisý et al., 2011). Interdisciplinárny prístup k etike a spoločenskej zodpovednosti v podnikaní ponúka napr. aj sociálna náuka Cirkvi (Ján Pavol II.). Jej aplikáciu môžeme uviesť na príklade rodinného podniku Vila Anna (ubytovanie v súkromí) vo Vysokých Tatrách. Za úspešnosťou podniku stojí predovšetkým vysoké hodnotenie spokojnosti klientov v porovnaní s rovnocennou konkurenciou v okolí, ústretovosť majiteľky s rodinou v podobe malých pozorností, či v podobe ubytovania zdarma alebo za znížené ceny v určitých prípadoch (napr. návšteva Šrobárovho ústavu v blízkosti, kde chodia rodičia s chorými deťmi na kontrolu a konkurencia často pre ne stanoví vysoké ceny, pretože vidí, že rodičia nemajú na výber...). Na základe takého správania môžeme vidieť, že v etických podnikoch je cieľom v prvom rade spokojnosť zákazníka a zisk je odmenou za poctivo odvedenú prácu (Piteková, 2017).

Dôležitým predpokladom zvyšovania produktivity práce je, aby spoločnosť a verejná mienka boli pozitívne naklonené k podnikaniu a podnikateľským osobnostiam. Svetové ekonomické fórum (WEF) pravidelne hodnotí konkurencieschopnosť 137 krajín a stav podnikateľského prostredia. V tomto roku Slovensko obsadilo 59. miesto, čo je o 6 bodov lepšie ako minulý rok. Za najväčší problém podnikania na Slovensku pokladajú tradične korupciu, na druhé miesto sa tento rok posunula zbytočná štátna byrokracia, ktorá manažérov trápi už viac, ako daňové sadzby. Ďalšími položkami, na ktoré sa firmy sťažujú sú daňové a odvodové zákony, trh práce, či nedostatočné vzdelanie pracovníkov. Konkrétne ukazovatele hodnotenia, porovnanie s ČR a so Švajčiarskom (1. miesto) sa nachádza na obrázku 1 (Lisý et al., 2011; <http://alianciapas.sk/2017/09/>).

Obr. 1 Konkurencieschopnosť a podnikateľské prostredie Slovenska

Záver

Vedecké štúdie o zdrojoch ekonomického rastu a hospodárska prax vo vyspelých krajinách sveta nám potvrdzujú, že platí staré známe: „Za všetkým hľadá človeka“. Aby Slovensko neustále zvyšovalo svoju konkurencieschopnosť a výkonnosť, mala by byť venovaná zvýšená pozornosť ľudskému kapitálu, inovačným procesom a napokon aj podnikateľským schopnostiam – predovšetkým kreativite, etike a transparentnosti. Preto navrhujeme nasledujúce odporúčania:

- Výchova ku kritickému a tvorivému mysleniu na stredných školách a univerzitách – napr. tvorivo-humanistická koncepcia (prof. Zelina), projektové vyučovanie, rovnako aj výchova k finančnej gramotnosti;
- Prepojenosť škôl a podnikov, zakladanie univerzitných inkubátorov, podpora talentovaných študentov za účelom zníženia úniku mozgov;
- Podpora kreatívneho priemyslu a zavádzania konceptu SMART CITY;
- Marketingová komunikácia cestovného ruchu na Slovensku pre zahraničných turistov s dôrazom na prírodu, tradície a kultúru;
- Znižovanie administratívnych prekážok a byrokracie pri zakladaní nového podniku;
- Finančne výhodné poradenské služby pri zakladaní nového podniku (napr. coworking);
- Decentralizácia organizačných štruktúr podnikov, zavádzanie inovatívnych konceptov vo výrobe a v manažmente (napr. Kaizen, TQM);
- Využívanie nových metód rozvoja ľudského potenciálu (napr. koučovanie) a nových metód rozvoja kreativity (napr. Design Thinking);
- Transparentnosť verejnej správy, podnikov (napr. pri prijímaní do zamestnania) a vysokého školstva (napr. pri prijímaní na doktorandské štúdium);
- Spoločenská zodpovednosť podnikov a tvorba etických kódexov.

Tento príspevok vznikol ako súčasť riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0887/17 - Zvyšovanie konkurencieschopnosti Slovenska v rámci EÚ zvyšovaním efektívnosti a výkonnosti produkčných systémov.

Použitá literatúra

- [1] ČICHOVSKÝ, L., BOHÁČEK, J., URBAN, J. 2012. Moderní pojetí inovací a jejich typologií pro praxi. Praha: Adart, 2012. 196 s. ISBN 978-80-904645-3-7.
- [2] FIĽA, M., KUČERA, J. 2015. Súčasný stav inovačnej výkonnosti Slovensk a slovenských MSP. In Produktivita a inovácie [online], roč. XVI., 2015, č. 2 [cit.2017-12-08]. Dostupné na internete: <<http://www.ceitgroup.eu/index.php/casopis-proin/archiv-proin>>. ISSN 1335-5961, s. 25-30.
- [3] FLORIDA, R. 2002. The rise of the creative class. New York: Basic Books, 2002. 404 s. ISBN 978-04- 650-2476- 6.
- [4] HOREHÁJ, J., ŠUPLATA, M. 2016. Stručné dejiny ekonomických teórií. Banská Bystrica: Belianum, 2016. 90 s. ISBN 978-80-557-1037-2.
- [5] IVANIČKA, K. et. al. 2014. Trvalá udržateľnosť inovácií v rozvoji Slovenska. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014. 309 s. ISBN 978-80-8168-036-6.
- [6] KLOUDOVÁ, J. et al. 2010. Kreativní ekonomika : Trendy, výzvy, příležitosti. Praha: Grada Publishing, 2010. 224 s. ISBN 978-80-247-3608-2.
- [7] KNOŠKOVÁ, Ľ., DUDEKOVÁ, A. 2015. Hodnotenie inovačnej výkonnosti SR v kontexte EÚ In Studia Commercialia Bratislavensia [online], roč. VIII., 2015, č. 3 [cit.2017-12-08]. Dostupné na internete: <https://of.euba.sk/www_write/files/veda-vyskum/scb/vydane-cisla/2015-03/scb0315_Knoskova-Dudekova.pdf>. ISSN 1337-7493, s. 393-406.
- [8] LISÝ, J. et al., 2005. Ekonomía v novej ekonomike. Bratislava: Iura Edition, 2005. 622 s. ISBN 80-8078-063-3.

- [9] LISÝ, J. et al. 2011. Ekonomický rast a ekonomický cyklus. Bratislava: Iura Edition, 2011. 273 s. ISBN 978-80-8078-405-8.
- [10] LOUČANOVÁ, E., PAROBK, J. 2014. Spoločensky zodpovedné podnikanie prostredníctvom retro-inovácií. In Výkonnosť podniku [online], roč. IV, 2014, č.1 [cit.2015-08-24]. Dostupné na internete: <http://www.vusem.sk/public/userfiles/files/VP1_2014.pdf>.ISSN1338-435X, s. 69 -79.
- [11] NEULOGY, a. s. 2013. Správa o stave a potenciáli kreatívneho priemyslu na Slovensku. [cit.2017-12-10] Dostupné na internete: <www.culture.gov.sk/extdoc/5040/sprava-kreativny-priemysel_MKSR_Neulogy>. 227 s.
- [12] PITEKOVÁ, J. 2017. Prípadová štúdia : Rodinné podnikanie v duchu sociálnej náuky Cirkvi In Reflexie: Kompendium teorie a praxe podnikania, roč. I., č. 1. Ružomberok: Verbum Katolícka univerzita, 2017. ISSN 2585-7428.
- [13] SCHUMPETER, J. A. 1987 (originál 1912). Teória hospodárskeho vývoja. Bratislava: Pravda, 1987. 478 s.
- [14] THROSBY, D. 2001. Economics and Culture. London: Cambridge University Press, 2001. 208 s. ISBN 0-521-58639-9.
- [15] VLČEK, R. 2010. Inovace v hospodářské praxi. Olomouc: Moravská vysoká škola, 2010. 88 s. ISBN 978-80-87240-42-7.
- [16] WHEELAN, CH. 2012. Odhalená ekonómia. Bratislava: Kalligram, 2012. 376 s., ISBN 978-80-810-1523-6.
- [17] <http://alianciapas.sk/2017/09/>
- [18] <https://dennikn.sk/672166/za-rok-sa-vratilo-z-cudziny-cez-statny-program-8-odbornikov-miesto-bolo-pre-27-ludi/>
- [19] <http://ekonomika.oldweb-sulik.sk/ekonomovia/gary-becker-americky-ekonom/>
- [20]<https://www.minedu.sk/vysledky-slovenskych-15-rocných-žiakov-su-podla-medzinarodnej-studie-pisa-2015-pod-priemerom-krajín-oecd/>
- [21] <http://www.tyzdennikkoment.sk/ekonomike-sa-vdaka-zahraniciu-dari/>
- [22] <http://vedanadosah.cvtisr.sk/emigracne-zamery-slovenskych-vysokoskolakov>

Kontakt

Ing. Mária Vrábliková

Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta manažmentu, Katedra manažmentu,

Konštantínova 16, 080 01 Prešov, Slovensko

e-mail: maria.vrablikova@smail.unipo.sk